

DOMINANTA ČASA IN DOMINANTA PROSTORA V SODOBNEM SLOVENSKEM ROMANU

Vanesa Matajč

Filozofska fakulteta, Ljubljana

UDK 821.163.6-311.6.09"1990/20"

Prispevek obravnava razliko med literarnimi besedili, ki težijo k dominantni bodisi časa bodisi prostora. Ta se nanaša na razmerje med »središčem« in »obrobji« v »semiosferi«, ki se je v sferi slovenske kulture spreminjalo od okvirno leta 1990. Najznačilnejše reprezentacije časa (in zgodovine) ali (kulturnega) prostora se očitno pojavljajo v sodobnem slovenskem romanu. Prispevek izpostavlja nekaj romanov iz opusa Rudija Šeliga, Draga Jančarja in Andreja Skubica po letu 1990.

zgodovinski roman, sodobni slovenski roman, Rudi Šeligo, Drago Jančar, Andrej Skubic

In this paper I'd like to discuss the difference between literary texts organised either by the dominance of time or of space. This difference refers to the relation between the »centre« and »margins« inside the »semiosphere« which, within Slovene culture, has changed since about 1990. The most significant representations of either time (and history) or (cultural) space seem to appear in the contemporary Slovene novel, so the paper will discuss some novels written by Rudi Šeligo, Drago Jančar and Andrej Skubic after 1990.

historical novel, contemporary Slovene novel, Rudi Šeligo, Drago Jančar, Andrej Skubic

Prispevek obravnava sodobne slovenske romane, ki težijo k dominantni bodisi časa bodisi prostora, torej v reprezentacije časa (kot zgodovine) ali (kulturnega) prostora. Ta različenost se nanaša na razmerje med »središčem« in »obrobji« v »semiosferi«, ki se je v sferi slovenske kulture spreminjalo od okvirno leta 1990. Prispevek izpostavlja nekaj romanov iz opusa Rudija Šeliga, Draga Jančarja in Andreja Skubica. Imaginarni prostor, ki ga ustvarja literarno besedilo z diskurzivnimi perspektivami literarnih likov in/ali pripovedovalca, je seveda neločljiv od svoje časovnosti, na to je opozoril že Bahtinov pojem kronotop, pozneje pa v svoji opredelitvi kulture Lotman s pojmom semiosfere.¹ Vendar je

nadomestitev cikličnega koncepta časa z linearnim v procesu modernizacije vzpostavila možnost razločitve časa od prostora.² De Manovo dekonstrukcijsko branje literature je v modernih literarnih besedilih razbralo »retoriko časovnosti«, sodobna literarna veda pa v postmodernih literarnih besedilih razbira poudarjeno reprezentacijo kulturnega prostora. Ta premik je razbrati tudi v sodobnem slovenskem romanu: posamezni romani očitno prevprašujejo moderne reprezentacije časa kot (slovenske) zgodovine, temu nasprotno pa nekateri drugi romani postajajo ravnodušni do zgodovine in jo nadomeščajo z diskontinuiranim nizom »trenutnih« situacijskih prezenc prostora. To, kot rečeno, ne pomeni

¹ »Kultura se organizira v obliki določenega 'prostora in časa' in zunaj te organizacije ne more obstajati. Ta organizacija se realizira *kot* semiosfera in *s pomočjo* semiosfere.« (Lotman 2006: 188.)

² V predmodernih družbah je čas imanenten cikličnemu dogajanju narave, v modernih družbah ireverzibilen in s tem ločen od narave. Tako je abstrahiran tudi prostor. Čas s prostorom ponovno združi zgodovinska zavest (Giddens 1990: 16–21).

opuščanja časovnosti, marveč vzpostavlja soobstoj alternative, to je dominante prostora. Sodobni slovenski roman obdobjno opredeljuje postmoderna (Kos 2001): predpona post-označuje, da ta književnost vključuje predhodno, moderno tradicijo (in v njej razberljivo »retoriko časovnosti«), hkrati pa jo kritično reflektira in celo zapušča. Natančneje: romani, ki odkrito prevprašujejo zgodovino (slovenskega) prostora, soobstajajo z romani, ki predstavljajo samoopredelitev slovenskega kulturnega prostora z vidika sodobne, diskurzivno dojete več- in medkulturnosti. Prispevek na teh izhodiščih obravnava Šeligov roman *Izgubljeni sveženj* (2002) in Jančarjev roman *Graditelj* (2006) kot romana, ki strukturirata literarno besedilo s težnjo k dominantni časa, ter Skubičeve romane *Grenki med* (1999), *Fužinski bluz* (2001) in *Lahko* (2009) kot romane, ki strukturirajo literarno besedilo s težnjo k dominantni prostora. Seveda pa ta razlika noče posplošiti sodobnega slovenskega romana v le dve opozicijski skupini. Nanaša se zgolj na tiste romane, ki se zdijo posebej pomenljivi z vidika literarnozgodovinske *sodobnosti* v njenem razmerju do *moderne* tradicije: pojem sodobnosti signalizira verjetnost, da se je dojemanje časa v slovenski literarni postmoderni morda nekoliko spremenilo.

Semiosfera in postmodernost

Postmoderna dojemanja časa, ki prevprašujejo modernost kot zgodovino ali spacializirajo situacije v kulturno vozlišče različnih diskurzov, je mogoče opisati z vidika semiosfere, kakršna je opredeljevala moderni slovenski kulturni prostor. Manko države, ki ji je bil v moderni evropski kulturni zgodovini pripisan status vrhovnega znaka nacionalne individualnosti, je, kot vemo, vodil v prenos državnih funkcij na kulturo in zlasti na literaturo,³ ki jo je privilegirala njena jezikov-

nost: ko se kulturna skupnost prepozna kot nacionalna skupnost, se naravni jezik opomenja kot nacionalni jezik, ta pa združuje in se obenem pomnožuje v mnoge jezike semiosfere. Tudi za semiosfero slovenskega prostora je pomenljiva sicer splošna Lotmanova pripomba: »v vsako živo kulturo je vgrajen mehanizem za pomnoževanje njenih jezikov«, ob tem pa deluje »tudi mehanizem v nasprotni smeri, tj. v smeri poenotenja jezikov« (Lotman 2006: 174–75). Poenotenje pomeni tudi težnjo k enotni reprezentaciji preteklosti (kot identitete) kulturne skupnosti: (nacionalna) literatura in zgodovina vzdržujeta poenotujoče središče semiosfere v nenehni souglasitveni interakciji, z usklajeno imaginacijo preteklosti te skupnosti ter z medbesedilno uskladitvijo literarnega in zgodovinopisnega diskurza (Matajč 2010: 252–254). Oboje pa omogoča moderno dojemanje časa kot napredujočih sprememb te skupnosti. Moderni čas skupnosti se torej reprezentira kot zgodovinska kontinuiteta, njen prostor pa kot kulturno poenoten. In kako se semiosfera reorganizira s prehodom v postmoderno?

Zdi se, da se prej poenotujoče središče semiosfere razpršuje, ko se intenzivno sooča s svojimi obrobji. To vsaj v delu literarne prakse pomeni: prepadeno prevpraševanje zgodovine, sopostavljeno ob ravnodušnost do zgodovine. Oboje se medbesedilno navezuje na sodobno zgodovinopisje, torej na pomnožitev zgodovinopisnih metod in podob preteklosti.

Dominanta časa v Šeligovem in Jančarjevem zgodovinskem romanu

Metazgodovina zgodovinopisje utemeljuje kot *pripoved* o preteklosti in ga s tem postavlja v odkrito medbesedilno izmenjavo z literaturo.⁴ V literaturi je ta izmenjava še posebej razvidna v žanru zgodovinskega

³ Dejavnik »kulturnega sindroma« se zdi osrednji dejavnik semiosfere manjših, (tedaj še) brezdržavnih evropskih skupnosti, ki so se na podlagi skupnega jezika in kulturne zgodovine prepoznale kot narodi (naseljeni zlasti v geopolitičnem prostoru srednje, severovzhodne in vzhodne Evrope).

romana, ki strukturira literarno besedilo s težnjo k dominantni časa, v poststrukturalističnem⁵ »duhu« pa soustvarja metazgodovinske reprezentacije, ki se zavedajo kulturne in literarne konstruiranosti zgodovine: to vodi v njeno razenotenje. Navedeno je razbrati tudi v Šeligovem in Jančarjevem zgodovinskem romanu (Mataj 2010: 265–267).

Šeligov *Izgubljeni sveženj* izhaja iz sodobnosti, kot jo dojema lik podjetnika Tomaža Laknerja. Ker sodobnost – zgodovinsko – nenehno napreduje v prihodnost, se mora (glede na de Manovo »retoriko časovnosti«)⁶ nenehno alegorično nanašati na predhodnost (preteklost) in jo zabrisovati, ne da bi se mogla ustaliti v končnem »označencu« ali stanju pomiritve. Šeligo ta paradoks zgodovine (modernega dojemanja časa) v slovenskem romanu inovativno, morda z rahlim časovnim modelom Amisove *Časovne puščice* (*Time's Arrow*, 1991), obrne nazaj in dol po časovni vertikali zgodovine: v preteklost okrog 2. svetovne vojne, v revolucionarni čas španske državljanske vojne in partizanskih bitk, motivika pretečega gozda pa med drugim sugerira mitski prostor novejšje slovenske zgodovine. Roški mit med drugim razveljavlja resnico nekoč institucionaliziranega, komunističnega, modernega oziroma revolucionarnega utemeljitvenega mita (Mataj 2010: 254–256). V vozlišču obeh mitov nastaja napetost in nezaceljiva vrzel: pripovedna strategija romana jo vzdržuje s haluci-

nantno nejasnostjo protagonistovih časovno-prostorskih prehodov. Ta vrzel dopušča le zoženo vsebino pogleda po prizoriščih, kar včasih spominja na »novoromanesko« simulacijo brezosebnega pogleda filmske kamere, ki ne dopušča koherentne, zgodovinske osmislitve znakov preteklosti. Pač pa nekoherentno osmislitev teh nepreglednih situacijskih preskokov vzpostavlja protagonistovo občutje usojenosti, da nosi izročilo »preko pragov zgodovine«. Pri tem se mu osebna identiteta sicer situacijsko spreminja: na poti prek Španije, Pariza, Prage, Rusije, Golega otoka in moskovske cerkve se prepozna kot španski borec in revolucionar Thomas Luckner, kot Pastir itn., nazadnje kot nejeverni Tomaž. Ne spreminja pa se njegovo nenehno odlagajoče se »bistvo« ali končni označenec zgodovine, ki bi sicer lahko končal Tomaževe identitetne metamorfoze: v njih je Tomaž le mesto nejasnega občutja etične odgovornosti do nerazumljivih pričevanj iz izgubljenega svežnja (preteklosti?). Vendar to ne pomeni, da lahko neha iskati: izgubljene papirje bo lahko razbral in s tem dovršil svojo zgodovinsko spremenljivo identiteto, »ko bo kamenje zagorelo«. Sveženj, simbolna možnost konca nihilistične zgodovine, je tudi znak prepričevanja zgodovine in dominante časa.

Drugo od inovacij v sodobnem slovenskem romanu predstavlja Jančarjev *Graditelj*, in sicer z alegorično tekstno strategijo, ki en –

⁴ Po H. Whitu, utemeljitelju sodobne metazgodovine, je zgodovina pripoved ali zgodbenje preteklosti v štirih možnih tipih: tragedije, komedije, romance in satire. Sodobni mislec tega estetskega obrata, F. Ankersmit, upošteva teorijo reprezentacije ter zgodovinarjeve etične predpostavke (Munslow 2006: 22, 242).

⁵ »Z 'dekonstrukcijo' tradicionalne historiografije so se postulati historiografskega modusa izjavljanja (objektivnost, nevtralnost, brezosebnost), s katerimi naj bi opisovali dogodke, kot so se dejansko zgodili, razodeli kot konvencionalne realistične pripovedne tehnike (tretjeosebni, vsevedni, brezosebni pripovedovalec, ki kar se da prikriva svojo prisotnost, svoj akt pripovedovanja ter interpretiranja [...]).« (Bavec 2009: 192.)

⁶ »[...]A]legorični znak [...] se] nanaša na neki drug znak, ki obstaja pred alegoričnim. Pomen, ki ga vzpostavlja alegorični znak, je potemtakem samo v ponavljanju [...] nekega zgodnejšega znaka, s katerim ne more nikoli sovpasti, saj je bistvo tega zgodnejšega znaka čista predhodnost.« Alegorija »[...] svoj jezik vzpostavlja v praznini te časovne razlike.« (De Man 1997: 204.) Navezuje se na dojemanje časa kot zgodovine: »Modernost zaupa v moč sedanjega trenutka kot v izvor, a odkriva, da se je s tem, ko se je ločila od preteklosti, ločila tudi od sedanjosti.« (De Man 1997: 149.)

namreč moderni, komunistični – mit razve-
ljavlja z drugim, predmodernim, antičnim
mitom o Dedalu. Njuna skupna referenca je
prostor, točneje človeško kultiviranje narav-
nega prostora z – ječo. Ta v modernomitski
»konstrukciji« realnosti dobiva funkcijo tota-
litarne *panoptikona*, kot ga je opisal J. Ben-
tham in ideološkokritično tolmačil M. Fou-
cault. To funkcijo ječi omogoča arhitekturna
oblika dvoglave sekire. Dvoglava sekira
(labris) pa je tudi simbolni znak kretskeh
antičnih ritualov, ki ciklično posedanjajo mit
kraljeve oblasti in moči. Moderni »Dedal«,
graditelj zapora Pavel, za razliko od antičnega
Dedala dvomi o totaliteti, ki naj bi jo za prav
vse člane skupnosti ustvarjal moderni, komu-
nistični mit: distancira se do nje, kar pomeni,
da zanj ni veljavna, s tem pa razvrednoti tudi
moderni mit kot generator totalitarne ideo-
logije. Mitokritika se tako v soočenju davne-
ga in modernega mita izteka v odkrito kritiko
modernega, nihilističnega mita kot ideolo-
gije: izreka se s komentarji zapisovalca Pav-
love zgodbe in s komentarji samega Pavla.
Dogajanje modernega »Dedala«, ki ima refe-
renco v povojni slovenski zgodovinski res-
ničnosti⁷ (v »prevzgojnem taborišču« Stern-
tal), je torej predstavljeno alegorično: kot
komentirano in etično angažirano prevpraše-
vanje (slovenske) zgodovine, z očitno težnjo
k dominantni časa. Inovacijo pri tem ustvarjata
motivno-tematska referenca mita in mitokri-
tična pripovedna strategija. Zaradi svoje
alegorične naravnosti pa je *Graditelj* precej
bolj kot Šeligov roman medbesedilno nave-
zan na sodobni zgodovinopisni diskurz.

Dominanta prostora v sodobni slovenski pripovedni prozi in Skubičevi romani

Težnja k dominantni prostora se da razbrati
v mnogih sodobnih slovenskih prozih besede-
dilih, ki tematizirajo komunikacijo kot gene-
rator resničnosti. V sodobni književnosti je
prevpraševanje komunikacije značilno za
kratko zgodbo, kjer pogosto poteka s postop-
ki minimalizacije, ti pa lahko soustvarjajo
postmoderno literarno smer minimalizem.⁸
Komunikacijska kriza pa je tema tudi tistih
sodobnih literarnih besedil, ki tematizirajo
več- in multikulturnost: tudi slednji sta raz-
berljivi iz komunikacijskih trkov, ki soustvar-
jajo kulturni prostor kot jezikovno resničnost.
Razumevanje izjave otežkoča njena umešče-
nost v kulturni prostor, saj se semiosfera
vzdržuje kot trenutkovni soobstoj in interak-
cija različnih jezikov.⁹

Literarna besedila, ki poudarjeno repre-
zentirajo resničnost kot tak »mногоjezikov-
ni« kulturni prostor, torej težijo k dominantni
prostora. Ustvarjajo »[u]činek navzočnosti
prostora, ki v resnici ni navzoč, ampak le
fantazmatski [...]«, to pa se doseže »[...]
samo prek bralčevega prevzemanja diskurz-
nih perspektiv, [...] prek niza zoženih pogle-
dov (s stališča pripovedovalca, literarnih
likov itn.).« (Juvan 2006: 246.) »Diskurzne
perspektive«, ki ustvarjajo imaginarni pro-
stor, se nanašajo na ne-literarne diskurze.
»Mimetični diskurz« (Johansen 2002) jih
»citira« in problematizira. Diskurz je opre-
deljen mdr. kot »sklop konvencij«, ki upravlja
komunikacijo v sinhronem množtvu konkretnih
komunikacijskih situacij: »raba jezika
[...], ki poteka prek izjav in izjavnih dejanj v
specifičnem družbenozgodovinskem kontek-
stu«, vzdržuje »izbrano področje vednosti,
vrednot, predstav«, s tem pa vzpostavlja

⁷ Drago Jančar predstavlja taborišče Sterntal v uvodnem eseju k revizijskemu zgodovinopisnemu zborniku *Temna stran meseca* (1998). Roman *Graditelj* se nanaša na Jančarjevo dramo *Dedalus* (1988).

⁸ S tem jo utemeljuje komparativna analiza, ki jo je opravila Andreja Jezernik (2010) tudi na literarnih besedilih sodobne slovenske književnosti (prim. tudi Virk 1998).

⁹ »Tako se na vsakem sinhronem prezezu semiosfere med seboj spopadajo različni jeziki, različne razvojne etape, nekateri teksti so potopljeni v ne povsem ustrezne jezike, kodi, s pomočjo katerih jih je mogoče dešifrirati, lahko povsem umanjajo.« (Lotman 2006: 178.)

»medosebna ter družbena razmerja« (Juvan 2006: 48). Med drugim proizvajajo mite in stereotipe, ki so pomemben dejavnik semiosfere, njihov obtok pa reprezentirajo tudi tisti sodobni slovenski romani, ki s tematizacijo več- in medkulturnosti težijo k dominantni prostora. V sodobni slovenski književnosti to težnjo najdosledneje predstavlja literarni opus Andreja Skubica.¹⁰

Skozi diskurzne perspektive literarnih likov, prišlekov, »tujcev«, *Grenki med* (1999) vzpostavlja imaginarni prostor Ljubljane. Referenca tega prostora je »resnična« Ljubljana, ki se je v slovenski kulturni zgodovini vzpostavila kot simbolno središče semiosfere: kot nacionalnodržavna prestolnica, ki je v obdobju modernosti (ko se razvije moderni koncept naroda) s svojimi institucijami težila k poenotenju jezikov semiosfere. V postmodernem prevpraševanju enovite nacionalne kulturne zgodovine pa prestolnica ostaja simbolno središče semiosfere prav zato, ker je mesto najbolj dinamičnih prestrukturacij semiosfere: paradoksalno vzdržuje središčnost tako, da jo sooča in razpršuje z množstvom »obrobij«, to so obrobni jeziki, diskurzi, sociolekti, njihov soobstoj, trki in izmenjave, tako da prestolnica postane najtransgresivnejši prostor: mesto. Vendar prvi Skubičev roman mesto še vedno predstavlja kot nacionalno prestolnico, v kateri se prišleki jasno prepoznavajo kot »drugi«: govorniki (v tem primeru) manjšinskega jezika in drugačnih kulturnih vrednot. *Grenki med* torej predstavlja diskurzivne interakcije med središčem »domačega« in obrobno kulturno skupino »tujega«, vendar središče in obrobje pri tem še ne izgubljata te svoje identitete. Več- in medkulturnost v *Grenkem medu* je tako sicer predstavljena kot motivno-tematska makrostruktura romana, ni pa še dosledno »citirana« v jezikovnem mnogoglasju: še upošteva jezik središča semiosfere. »Večjezikovnost

tujcev je 'prevedena' v slovenski idiom s provokativno mimetičnostjo« (Zupan Sosič 2003: 148).

Bistveno radikalnejši je Skubičev naslednji roman, *Fužinski bluz* (2001), saj časovnost dogajanja sinhronizira na en dan, pomnožuje pa njegovo prostorsko, to je diskurzivno identiteto. Imaginarni prostor Ljubljane se omeji na območje Fužin, tako da je prostorska referenca romana najbolj več- in medkulturni prostorski predel prestolnice. Njegova identiteta je spet kulturna različnost, le da jo zdaj predstavlja tudi dosledna »citatna« prezentacija sociolektov: »diskurzne perspektive« štirih literarnih likov (brez hierarhizirajoče intervencije kakega osrednjega pripovedovalca) izražajo štirje različni sociolekti dosledno: v besedišču, ortografiji – »namernem zaznamovanju ekscesnega« s fonetično pisavo – slovnici itn. (Prim. Skubičevu znanstveno analizo sociolektov; Skubic 2004: 304–134.) Pri tem zlasti Janinin sociolekt, ki ga opredeljuje hkrati starostna skupina in družinsko, priseljsko kulturno okolje, jezikovno še posebej prezentira dinamiko medkulturne »fužinske« identitete: Janina dobesedno preskakuje iz ljubljanskega mladostniškega slenga ali »obrobnega ekscesnega sociolekt« (Skubic 2004: 303) v črnogorski »priseljski obrobni sociolekt« (Skubic 2004: 302). Kateri izmed obeh »jezikov« se aktivira v posameznem trenutku njene zavesti, je odvisno od vsakokratne komunikacijske situacije: osrednji prejemnik njenega tihega samogovora je sicer ona sama, s slengovskimi odmiki od jezikovne norme materinske črnogorščine. Ker pa se vsebine zavesti nanašajo tudi na predhodne ali pravkaršnje komunikacijske situacije s kulturno različnimi prejemniki, preskakuje med jezikoma glede na dialoškega partnerja: od očeta z etnično opredeljeno kulturno identiteto do tistih sogovornikov, katerih jezikovna norma je slovenska, a ko-

¹⁰ Naraščajočo kaotičnost diskurzivnih interakcij (kaotičnost, ki postaja organizacijski princip semiosfere) simbolno označujeta naslova dveh Skubičevih literarnih besedil, ki ju prispevek sicer ne bo posebej obravnaval, to sta zbirka kratkih zgodb *Norišnica* (2004) in roman *Popkorn*.

municirajo v ekscesnem (slengovskem) ignoriranju le-te. Nič manj pa v tem »fužinskem« več- in medkulturnem kontekstu ne pade v oči drugi, »kultivirani sociolekt« (Skubic 2004: 298), ki ga opredeljuje poklic njegove govorko (profesorice slovenščine): ta seveda vzdržuje kulturni jezik slovenskega prostora. Sopotstavljena je torej ob druge tri sociolekte, v katerih pa je slovenska jezikovna norma – ta središčna institucija semiosfere – delujoča le *in absentia*. Ta, s semiotičnega vidika jukstapozicija »obrobja« in »središča«,¹¹ radikalizira tematizacijo večkulturnosti, besedilna celota pa deluje kot šokantna potujitev oziroma kot prevpraševanje predhodnega dojemanja slovenskega kulturnega prostora. To je pravzaprav replika na tiste sočasne slovenske romane, ki prevprašujejo dojemanje slovenske zgodovine.

Replika nanje je tudi Skubičev najnovejši roman *Lahko* (2009). Kot rečeno, sodobni slovenski zgodovinski romani prevprašujejo zgodovino tudi s tematizacijo zgodovinskih mitov. Skubičev roman *Lahko* pa tematizira in problematizira aktualne mite in stereotipe, ki delujejo v semiosferi: mit o Romih, ki ga vzdržuje sama romska kulturna skupnost (s čimer si razlaga prakse »kraje«) in stereotipe, ki jih o Romih proizvaja diskurz večinske etnične skupnosti. Slednji se sicer razceplja na državnoinstitucionalni, politično korektni, in »ljudski«, politično nekorektni diskurz, vendar v kritični situaciji vzdržujeta stereotipe – oba. S tem državnega sekretarja kritično sooči sama Romkinja Agata, tako da jih s hiperboličnim, grotesknim sarkazmom distribuirata tudi sama: posmehljivo pristane na dejstvo, da so stereotipi pač edini možni skupni kulturni kod, ki omogoča vsaj nujno komunikacijo. Spletno komuniciranje, ki v montažnih »citiranih« sporočilih s forumov potrjuje to diskurzivno konstrukcijo realnosti, pa s skoraj dosledno sovražnim ali vsaj nezavedno stereotipiziranim govorom prevprašuje

očarljivi politično korektni koncept večkulturnosti, ki naj bi opredeljeval prostor. (Je naključje, da se oba dela romana, »gotški črnometalski« in »romski«, poigravata z žanrom grozljivke?) V to medbesedilnost se vključuje tudi diskurzivno konstruirana identiteta obeh junakinj, katere znak je njuno ime: ameriška mladoletnica si identiteto konstruira »sama«, s tem ko se nereflektirano prepušča klišejem črnometalskega diskurza. Romska Agata pa kljub poskusom individuacije ne pobegne identiteti, ki ji jo z distribucijo stereotipov ustvarja »ljudski« diskurz. Ime obe navezuje na Agato Schwarzkobler in ju s tem predstavlja kot žrtev kulturnega prostora, ta pa briše mejo med (diskurzivno) resničnostjo in resničnostnim šovom.

Sodobni slovenski roman torej lahko opredeljuje bodisi dominantna časa bodisi dominantna prostora. Obe možnosti se seveda pojavljata v različnih obdobjih, v katerih pa sta čas in prostor drugače koncipirana. V opisanih sodobnih opomenitvah tako očiteno soobstoja obeh možnosti, zdi se, literarno soustvarja reorganizacijo semiosfere, razberljivo tudi v primerjalnem literarnem kontekstu: roman črnogorskega pisatelja Andreja Nikolaidisa *Mimesis* (2006), npr. prevprašuje sodobne obnove destruktivnih mitov nacionalne zgodovine, češki roman Jáchyma Topola *Hladna dežela* (Chladnou zemí, 2009) prevprašuje zgodovino s problemsko posodobitvijo njenega modernega (totalitarnega) ideološkega vzorca, roman Miljenka Jergovića *Ruta Tannenbaum* (2006) pa neločljivo preplete oba sodobna koncepta časa in prostora v kulturnokritično »prebolevanje zgodovine« (s tematizacijo zgodovinskega kulturnega prostora skozi trke njegovih diskurzov). Škotski roman Jamesa Kelmana *Kako pozno, pozno je bilo* (How late it was, how late, 1994) pa, že ravnodušen do zgodovine, npr. kulturnokritično »citira« diskurzivno sedanjost glasgowskega »obrobnega« prostora.

¹¹ Skubic (v navezavi na P. Bourdieuja) sociolingvistično postavlja »obrobne sociolekte« v razmerje s »kultiviranimi sociolekti« in »kulturnim jezikom« (Skubic 2004: 298).

Zdi se, da soobstoj obeh dominant z vidika slovenske kulturne zgodovine pomeni odločilen premik v »postzgodovinskost« ali širše: v postmodernost. Razmerje »temporalnosti« in »spacialnosti« tako omogoča natančnejše literarnozgodovinsko branje sodobnega slovenskega romana.

Literatura

- BAVEC, Nataša, 2009: *Resnična zgodba. Modeli zgodovinskega romana: med tradicijo in postmodernizmom*. Ljubljana: LUD Literatura.
- DE MAN, Paul, 1997: *Slepota in uvid*. Ljubljana: LUD Literatura.
- GIDDENS, Anthony, 1990: *The Consequences of Modernity*. San Francisco: Stanford University Press.
- JANČAR, Drago, 2006: *Graditelj*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- JEZERNIK, Andreja, 2010: *Minimalizem in minimalistična estetika v kratki prozi ter sodobna slovenska kratka proza*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo.
- JOHANSEN, Jorgen Dines, 2002: *Literary Discourse: A semiotic-pragmatic Approach to Literature*. Toronto: Toronto University Press.
- JUVAN, Marko, 2006: *Literarna veda v rekonstrukciji*. Ljubljana: LUD Literatura.
- KOS, Janko, 2001: *Primerjalna zgodovina slovenske literature*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- LOTMAN, Jurij M., 2006: *Znotraj mislečih svetov*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- MATAJC, Vanesa, 2010: Slovenski roman po letu 1990: pomnožitev konceptov zgodovine. *Nova revija* 28/330–332. 250–267.
- MUNSLOW, Alun, 2006: *The Routledge Companion to Historical Studies*. London, New York: Routledge.
- SKUBIC, Andrej, 1999: *Grenki med*. Ljubljana: DZS.
- SKUBIC, Andrej, 2001: *Fužinski bluz*. Ljubljana: DZS.
- SKUBIC, Andrej, 2004: Sociolekti od izraza do pomena: kultiviranost, obrobje in eksces. Erika Kržišnik (ur.): *Aktualizacija jezikovno-zvrstne teorije na Slovenskem. Obdobja 22*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 297–320.
- SKUBIC, Andrej, 2009: *Lahko*. Ljubljana: Študentska založba.
- ŠELIGO, Rudi, 2002: *Izgubljeni sveženj*. Ljubljana: Nova revija.
- VIRK, Tomo, 1998: Čas kratke zgodbe. Tomo Virk (ur.): *Antologija slovenske kratke zgodbe*. Ljubljana: Študentska založba.
- ZUPAN SOSIČ, Alojzija, 2003: *Zavetje zgodbe*. Ljubljana: LUD Literatura.